

Colette Beaunová, honorární profesorka univerzity v Paříži-Nanterre, je autorkou dnes již klasické monografie *Naissance de la nation France* (Zrození francouzského národa) a několika prací o životě a mýtu Jany z Arku. Nejvýznamnější z nich je právě monografie, kterou vydala poprvé roku 2004 a jež vzápětí obdržela prestižní cenu senátu Francouzské republiky.

Především se však setkala s mimořádně příznivým ohlasem u odborné kritiky, vyzdvihující její metodologickou originalitu. Životní osudy Jany z Arku přitom ve Francii rozhodně nepatřily a nepatří k bílým místům tamní historiografie. V čem je tedy autorčin přístup nový?

Colette Beaunová nechtěla psát ani klasickou biografii, ani psychologizující portrét. Důkladná znalost pramenů jí umožnila vykreslit nezvyklou postavu s ohledem na dobové modely, jimiž se dívka sama řídila. Autorka rovněž podrobně analyzuje mentální filtry, které při konstruování Janina obrazu v 15. století silně ovlivnily Janiny nepřátele i příznivce. Protože Panna orleánská je podle autorky "nejlépe doloženou ženskou postavou v historii", dovoluje hledat společné i výjimečné rysy ve vztahu k současnicím a případně i dívkám budoucích staletí.

Čím tedy připadala Jana z Arku společnosti 15. století tolik podivná a proč mnohé šokovala? Colette Beaunová se ve snaze odpovědět na tuto otázku po náročné kritice pramenů věnovala důkladnému rozboru "obrazů a legend", jež se kolem dívčiny osobnosti během několika desetiletí pozdního středověku spřádaly. Přesvědčivě ukazuje, že Jana sdílela víru, zvyky a pověry vesničanů, mezi kterými se narodila a prožila dětství.

Uvedu dva příklady za všechny. Pozornost soudců se při procesu z roku 1431 stočila ke "stromu vil" k němuž malá Jana chodívala, protože tam cítili zápach čarodějnictví, z něhož chtěli Janu původně obvinít. Teprve později se přiklonili k nařčení z hereze. Při vyšetřování kupodivu unikla zkoumání magická hůlka, na jejíž nadpřirozenou moc byla Jana ochotna přísahat, ač byla jinak zásadní odpůrkyní rouhání. Colette Beaunová se zde pustila do takřka etnologického zkoumání tématu magických hůlek a tyček, emblému virility, v níž se měla skrývat též moc středověkých věstkyní nad časem, prostory, živly, plodností a majetky. Jinak si ovšem Jana uchovala odstup jak k vesnickým pověrečným praktikám, tak k pokusům dobových učenců o jejich interpretaci. Ač ji k tomu teologové mnohokrát vyzývali, až do poslední chvíle odmítla zařikat jako zlé demony ony tajemné "hlasy", které jí radily. Trvala na tom, že přicházejí z nebes. Otevřeně také připouštěla, že je pod vlivem nadpřirozených sil, což vadilo pozitivistickým a antiklerikálním historikům 2. poloviny 19. století skoro stejně jako středověkým soudcům. Colette Beaunové se podařilo vyhnout úskalí ahistorismu a zařadit výpovědi autentických textů do dobového intelektuálního kontextu. Dochází k závěru, že Jana sebe sama pokládala původně především za věstkyni.

Autorka monografie rovněž přesvědčivě ozřejmila Janiny politické sympatie. Dívka vyrůstala v pohraniční, resp. mezní oblasti, sužované válkou a vpády soldatesek placených burgundskou stranou. K Armagnakům a dauphinovi Karlovi se přiklonila jaksí instinktivně, stejně jako většina obyvatel rodného

kraje. Již před odchodem na Chinon za následníkem trůnu tedv chovala nepřátelství vůči Angličanům a jejich burgundskému spojenci. Měla-li od mládí pevné politické přesvědčení, nemusela být nutně loutkou mocných mužů, jak se mnohdy soudilo. Tedy onou "hloupou a sprostou bytůstkou", jíž se vysmívala burgundská propaganda a kterou měl intrikánský dvůr dauphina Karla pouze manipulovat.

Colette Beaunová se jednoznačně postavila proti "konspiračním" teoriím, které osobnost Janu z Arku často obklopují již od konce 19. století. Vyvrací je bod po bodu na základě dobových pramenů. Bezvýznamná lotrinská pasačka (což odpovídalo, jak autorka ukazuje v pozoruhodné kapitole 7 nazvané příznačně "operace pasačka", dobovým teologickým a monarchistickým schémátům) měla být údajně dcerou královny Isabely Bavorské a tudíž nevlastní sestrou Karla VII. Proto se jí prý dostalo pečlivé a takřka rytířské výchovy, zahrnující i ovládání koní a smysl pro bitevní strategii. Autorka přesvědčivě odmítá i dohady o tom, že Jana byla nastrčenou figurkou Jolandy Aragonské, dauphinovy tchyně a že nezahynula roku 1431 na hranici, ale pokojně dožila jako manželka Roberta des Armoises.

Je jistě obdivuhodnou skutečností (již Colette Beaunová dokládá na celé škále dobových pramenů), že dívka se nakonec dokázala přizpůsobit zvykům královského dvora a později odpovídat s odzbrojující jistotou svým soudcům. Autorka monografie ovšem pečlivě ukazuje, nakolik si i ve světě tolik vzdáleném tomu, v němž se narodila, Jana uchovala autonomii. Odlišovala se slovníkem, věrností "hlasům", nezlomnou vírou ve vlastní

pravdu a zdánlivě naivní věrností dauphinovi. Nerozuměla a nechtěla rozumět politickému taktizování. Colette Beaunová doložila, nakolik takový přístup způsobily eschatologické ideály, kterým Jana věřila. V Karlovi VII., kterému umožnila korunovaci a kterého se snažili antimonarchičtí historici 19. století zdiskreditovat výtkami, že Janu opustil v nejtěžší době, viděla dívka vyvoleného vládce posledních dnů, kterému jednou umožní usednout na trůn v Jeruzalémě. Znovuzískání území obsazených Angličany a remešská korunovace představovaly pro Janu jen dílčí etapu na cestě do Svaté země. Také v tomto ohledu tedy přispěla Colette Beaunová k citlivému vřazení činů Jany z Arku do dobového kontextu.

Autorka monografie nepopírá, že ji na postavě Jany z Arku přitahuje osobnost mladé ženy, jež se vymanila nejen z otcovského dohledu, ale také sociálního a kulturního područí. Vědomí specifického charakteru dobových pramenů jí umožnilo vyhnout se zavádějícím anachronismům. Přesto na dívce oceňuje nezlomnou věrnost, nejen vůči dauphinovi, ale také sobě samotné. Jana byla ochotna zemřít za to, čím se cítila být. Když přijela na dvůr do Chinonu, bylo jí 16 nebo 17 let. Sama sebe nazývala Pannou a tohoto označení se houževnatě držela až do konce života. Hlásila se tedy k věkové kategorii, jež si ve středověku bedlivě chránil předmanželskou čistotu. Jana to nedělala nijak ostentativně, ale byla podle dochovaných svědectví v jistém střehu vůči mužům, kteří ji obklopovali. Tělo se přizpůsobilo přísným požadavkům, jež na ně Jana kladla: neměla měsíčky, málo jedla a pila, nepotila se. Celé dny

nesesedala z koně. Snad nikdy jí nikdo neviděl unavenou. Tělesná čistota a fyzická odolnost vyhovovaly specifické roli věštkyně, díky níž mohla zašívát do řad vojáků nadšení a kterou uznával i dvůr. Tyto vlastnosti jí ostatně vytýkali i při procesu, protože mohlo jít o znak čarodějnic. Colette Beaune ale podtrhla především rysy, jež Janu z Arku přibližovaly mystickém 14.–15. století. Mnoho hadaček a vědem přicházelo za Karlem VII. se vzkazem a bylo dobrým zvykem, že je král vyslechl. Janu odlišovalo od těchto žen to, že se nespokojila s předáním prorocství či tajuplného poselství a začala ho uskutečňovat. Vystupovala jako muž a v mužském oděvu vstupovala do bitev i politickým zápasů.

V této souvislosti se Colette Beaunová zamýšlí nad dobovým, zvláště aristokratickým kultem "devíti chrabrých hrdinů", který zahrnoval jak postavy biblické, tak osobnosti z antických dějin a konečně současné vojevůdce. Symetricky k nim byla na konci 14. století vytvořena galerie devíti hrdinek ("preuses"). Šlo však o mytologické či antické hrdinky a ani po smrti Jany z Arku nepřipadalo v úvahu nabízet dívkám ze šlechtických vrstev, aby následovaly její příklad na bitevním poli. Panna Orleánská proto do tohoto prestižního seznamu pronikla až v 16. Století.

Colette Beaunová věnuje oprávněně velkou pozornost snaze teologů a právníků poloviny 15. století proměnit obraz Jany z mystické věštkyně na válečnickou hrdinku. Jednalo se důležitou součástí pozadí rehabilitačního procesu z roku 1456, který zrušil tendenční odsouzení k smrti upálením za kacířství. Teologové, naklonění v polovině 15. století Janině rehabilitaci, vysvětlovali

dívčinu účast ve válce Boží vůlí, jež jediná mohla odůvodnit, že žena prolévala krev. Právníci mezitím rozvíjeli spíše argument obranné války, zaštitěné legitimním králem a jejímž cílem nebyla ani pomsta, ani násilí na nevinných. Právě tato koncepce dovoľovala výjimečně ženám účast při obraně domovů nebo města.

Monografie Colette Beaunové obsahuje i pozoruhodné pasáže o českých dějinách, resp. vztahu Jany z Arku k husitství.

Za nejpodstatnější však pokládám zachycení procesu, v jehož rámci se Jana z Arku v propagandistických dílech vzniklých několik desítek let po smrti začala proměňovat z pouhé nosičky korouhve v chrabrou vojevůdkyni, díky které Karel VII.

triumfoval nad nepřáteli. Podezření z hereze a čarodějnictví bylo definitivně smyto, Jana se mohla chystat na roli národní hrdinky usmířené Francie. Jak ale poznamenává Colette Beaunová v kapitole o válce a ženách, redukovat Pannu orleánskou na vítězku na válečném poli znamená zastínit ostatní aspekty a vlastně i záhadu její složité osobnosti. Tato záhada zůstává v mnoha ohledech nedotčena a autorka se ji nesnaží bezezbytku řešit, protože to prameny nedovolují. Její kniha nicméně umožňuje posoudit, co si Janini současníci o tak záhadné dívce mysleli a jak ji vnímali.

Z recenziho posudku: doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.